

6. MAAKUNTAKAAVAN KOKONAISVAIKUTUKSET

6.1 MAAKUNTAKAAVAN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

6.1.1 Maakuntakaavan vaikutusten arvioinnin menetelmät ja lähtökohdat

Vaikutusalue

Maakuntakaavan välittömät vaikutukset kohdistuvat ensisijaisesti Kanta-Hämeen maakuntaan. Maakuntakaavan luonteesta johtuen ja tarkastelu näkökulman perusteella vaikutusalue on kuitenkin maakuntaa laajempi. Vaikutusalue ulottuu etelä-pohjoissuunnassa vyöhykkeenomaisesti etelässä aina Helsinkiin ja pohjoisessa Tampereelle saakka. Itä-länsi-suunnassa vaikutusalue ulottuu Turun seudulle ja Lahden kaupunkiseudulle. Valtakunnallisten infrastruktuurivarausten, kuten päätie- ja energiansiirtoverkoston osalta välilliset vaikutukset ulottuvat edellä kuvattua laajemmalle.

Vaikutusten arviointi

Maakuntakaavan vaikutusten arviointi perustuu tehtyihin selvityksiin, suunnitelmiin ja kaavallisiin tarkasteluihin. Arviossa huomioidaan toimenpiteen toteuttamisen vaatimat jatkotyöt. Arvioinnissa otetaan huomioon sekä YVA-lain että maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset selvitystarpeet.

Kokonaisvaikutukset

Maakuntakaavoitus on kokonaisvaltaista maankäytön suunnittelua, jossa eri intressejä sovitetaan yhteen. Maakuntakaavoitus on myös strategista suunnittelua, jolla vaikutetaan yhdyskuntarakenteeseen ja sen toimintaan sekä eri maankäyttöintressien sijoittumiseen ja toteuttamistapaan sekä yhdyskuntatalouteen. Ympäristövaikutusten tarkastelu ja ympäristön huomioonottaminen on ollut pitkään seutu-/maakuntakaavoituksen ja maankäytön suunnittelun eräitä kantavista periaatteista. Maankäytön suunnittelu on maankäyttö- ja rakennuslain mukaan vuorovaikutteista ja osallistuvaa suunnittelua, johon olennaisena osana kuuluu osallisten kuuleminen.

Maakunnassa seutukaavoitustyö (nyt maakuntakaavoitus) alkoi aktiivisesti runkokaavavaiheessa vuonna 1969, jolloin maakunnan keskeiset yhdyskuntarakenteelliset ja ympäristöpoliittiset linjat selvitettiin yhdyskuntatalous- ja ympäristöselvityksin ja, jolta pohjalta maankäyttövarauksien suuret linjat lyötiin lukkoon. Työtä on jatkettu erilaisilla perusselvityksillä ja suunnitelmilla. Seutukaavallisia kokonaissuunnitelmia on valmistunut vuosina 1975, -80, -84, -88 ja -92 sekä seutukaavoja 1979, -84, -88, -92 ja -96. Lisäksi erilliset pääkaasulinjat ja lentokenkä –seutukaavat laadittiin 1884 ja 1994. Runkokaavassa omaksutut ratkaisut ovat osoittautuneet oikeiksi ja kestävän kehityksen periaatteita tukeviksi. Huomattava osa runkokaavan keskeisistä mm. suojele- ja virkistysaluevarauksista ja suuntaviivoista on toteutunut. Nykyisen maankäytön osalta hyvin moni ratkaisu

kestäisi niiden ympäristövaikutusten arvioinnin myös jälkikäteen.

Maakuntakaavassa yhteensovitetään useisiin ja erilaisiin selvityksiin perustuen maankäyttöä tavoitteena ympäristön ja talouden kannalta mahdollisimman kestävät ratkaisut. Moni ratkaisu vaatii toteutuessaan hankekohtaisen YVA:n. Tällaiset hankkeet kuvataan kaavaselostuksessa.

Maakuntakaava sisältää aluevarauksia, joilla on laajasti sosioekonomisia, yhdyskuntataloudellisia ja yhdyskuntarakenteellisia vaikutuksia, joiden arviointi vaatii erillisen menettelyn hankkeiden jatkosuunnittelun yhteydessä. Tuotannon ja maankäytön tehostaminen saattaa aiheuttaa myös haitallisia ympäristövaikutuksia. Siksi toteutuksessa tulee kiinnittää huomiota tapauskohtaisiin ympäristövaikutuksiin ja ennakoitavien ympäristöongelmien ehkäisemiseen.

Maakuntakaava vaikuttaa alueen asukkaisiin pääosin välillisesti muita toimenpiteitä ohjaavasti. Maakuntakaavalla pyritään osaltaan luomaan entistä parempia toimintaedellytyksiä yritystoiminnalle ja sitä kautta parantamaan työllisyyttä. Asukkaiden viihtyvyyteen, turvallisuuteen ja yleensä elinoloihin kaava vaikuttaa pääsääntöisesti myönteisesti. Tietyt ympäristön muutokset, kuten esimerkiksi tieyhteyksien parantaminen ja sähkönsiirtoverkon rakentaminen parantavat palveluita mutta toisaalta saattavat aiheuttaa paikallisesti merkittäviäkin kielteisiä ympäristövaikutuksia.

Maakuntakaavan tavoitteet on asetettu maakuntasuunnitelmaan pohjautuen ja niillä tuetaan maakunnan

yleisiä kehittymisen edellytyksiä. Maakuntasuunnitelman pitkän tähtäimen ja maakuntaohjelman toiminnalliset tavoitteet yhdessä maakuntakaavan kanssa muodostavat maakunnan kehittämisen kokonaisuuden.

Maakuntakaavan ratkaisulla edistetään Hämeen elinkeinotoimintojen säilymistä, laajentumisen ja maankuntaan sijoittumisen edellytyksiä. Sitä kautta kaavan aluevarauksilla ja maankäyttöperiaatteilla on positiivinen vaikutus alueen talouteen ja elinkeinoihin. Valtakunnallisten liikenneyhteyksien parantaminen vahvistaa alueen logistista sijaintia ja kilpailukykyä.

Selvitetyt vaikutukset

Osallistumis- ja arviointisuunnitelman mukaisesti vaikutuksia selvittäessä otetaan huomioon maakuntakaavan tehtävä ja tarkoitus sekä aikaisemmin tehdyt selvitykset siinä laajuudessa, että voidaan arvioida riittävässä määrin maakuntakaavan toteuttamisen vaikutuksia:

- ihmisten terveyteen, elinoloihin ja elinympäristöön
- maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon
- kasvi- ja eläinlajeihin, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin
- alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen
- kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön

Olemassa oleva ja suunniteltu infrastruktuuri on merkittävin ympäristövaikutusten aiheuttaja. Keskeisiä tarkastelukohteita ovat arvioinnissa liikenne ja eri toimintojen maankäyttölinen sijoittuminen, päästöt, yhdyskuntara-

kenteen ympäristölliset ja sosio-ekonomiset vaikutukset sekä luonnonvarojen käytön vaikutukset.

Osallistuminen, vuorovaikutus ja vaikutusten arvioinnin menetelmät

Maakuntakaavan toteuttamisen vaikutukset on arvioitu maankäyttömuodoittain ja merkittäviä vaikutuksia omaavien maankäyttömuotojen osalta myös aluekohtaisesti luvussa 5.2 ”Maakuntakaavan sisältö ja ratkaisut.” Lisäksi kaavan toteuttamisen vaikutukset on arvioitu kokonaisuutena.

Vaikutusten arviointi on kulkenut täydentyvästi läpi koko kaavan valmisteluprosessin. Vaikutusten arviointimenetelmänä käytettiin suunnitteluaineistoon perustuvia asiantuntija-arvioita. Maankäyttöratkaisuja ja niiden vaikutuksia käsiteltiin laajasti ja useaan otteeseen eri yhteistyötahojen kanssa, muun muassa seutukunnittaisissa yhteistyöryhmissä ja seutukuntafoorumeissa.

Maakuntakaavan laadinnassa on koko sen laadintaprosessin aikana korostettu maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti kansalaisten osallistumista ja suunnittelun vuorovaikutteisuutta.

Kaavan laatimisen eri vaiheita on käsitelty seutukunnittaisissa yhteistyöryhmissä ja seutukuntafoorumeissa. Maakuntahallitus päättää keskeisistä sisällöllisistä linjauksista ja kaavaehdotuksesta. Maakuntavaltuusto hyväksyy kaavan maakuntahallituksen ehdotuksesta. Ympäristöministeriö vahvistaa kaavan.

Lähtökohtana on ollut, että kaikilla osallisilla on valmisteluprosessin eri vaiheissa mahdollisuus vaikuttaa

kaavan tavoitteisiin ja sisältöön sekä vaikutusarviointien ja selvitysten riittävyteen.

Kaavaprosessin mukaisesti vaikutusten arviointi on jatkunut koko kaavan valmistelun ajan. Vaikutusten arviointia on täydennetty ja täsmennetty valmistelu- ja ehdotusvaiheiden palautteen ja vuorovaikutuksen perusteella.

6.1.2 Maakuntakaavan kokonaisvaikutusten arviointi

Kaavan laadinnassa on erityistä huomiota kiinnitetty seuraaviin maankäyttö- ja rakennuslain 28 §:n mukaisiin kaavan laadinnan periaatteisiin:

Maakunnan tarkoituksenmukainen alue- ja yhdyskuntarakenne

Maakuntakaavalla tuetaan maakunnan tasapainoista väestön kasvua, aluerakenteen kehittämistä sekä elinkeinoelämän kilpailukykyyn ja kansainvälisen aseman vahvistamista. Tähän pyritään hyödyntämällä mahdollisimman hyvin olemassa olevia rakenteita, edistämällä elinympäristön laadun parantamista ja luonnon voimavarojen kestävästä käytöstä.

Maakuntakaavan alue- ja yhdyskuntarakenteen mitoituksen perustana on maakuntasuunnitelman väestö- ja työpaikkasuunnite, joka perustuu Hämeen liiton arvioon maakunnan tulevasta kehityksestä. Siihen perustuen maakuntakaavassa varaudutaan asumisen ja elinkeinoalueiden vaihtoehtoihin ja joustaviin toteuttamismalleihin.

Niin taajama- kuin maaseutualueidenkin kehittämisessä maakuntakaavan ratkaisulla varaudutaan pääkaupunkiseudun väestönkasvun suuntautumiseen liikenneväylien ja erityisesti raideliikenteen vyöhykkeille Kanta-Hämeessä.

Rakenteen kehittämistä tarkastellaan maakuntakaavassa kolmesta näkökulmasta, jotka ovat: Helsingin metropolialue, Helsinki-Hämeenlinna-Tampere –vyöhyke ja kaupunkiseudut. Aluerakenteen runkona kehitetään Hämeenlinnaa maakuntakeskuksena ja seutukeskuksena, Riihimäkeä ja Forssaa seutukeskuksina sekä maaseudun keskusten muodostamaa verkostoa.

Asumisen kehittämisessä maakuntakaavassa kiinnitetään huomiota monipuoliseen tarjontaan ja asumisen laadullisiin kysymyksiin. Asumiselle osoitetaan vaihtoehtoja kerrostalovaltaisista kaupunkimaisista, pientalovaltaisista taajamamaisista ja väljästi rakennetuista maaseutumaisista ympäristöistä. Taajamien yhteyteen tarvittava asuntorakennusmaa riittää vuoteen 2025 yhdyskuntarakenteen kannalta kestäville paikoilla. Maakunnan asema vetovoimaisena eteläsuomalaisena asumisen alueena vahvistuu. Kaupungin ja maaseudun vuorovaihtus lisääntyy. Asumisen ja asuinympäristöjen tarjonta monipuolistuu. Raide- ja muuhun joukkoliikenteeseen pohjaava asuminen tulee mahdolliseksi yhä useammille. Asuinympäristöt kehittyvät laadullisesti liittyen mm. maakuntakaavassa kehitettäviin joukkoliikenteen vyöhykkeisiin, seudullisiin kevyen liikenteen ja vapaa-ajan ympäristöjen verkostoihin ja kulttuuriympäristön entistä

parempaan huomioon ottamiseen osana elinympäristön viihtyisyyttä.

Maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajan toimintoja on suunnattu ensisijaisesti tukemaan nykyisiä maaseutuasutuksen vyöhykkeitä, maaseudun taajamia, kyläverkostoa ja olemassa olevan infrastruktuurin hyväksikäyttöä.

Vähittäiskaupan suuryksikköjen osoittamisella ja paljon tilaa vievän erikoistavarakaupan sijoituksella tuetaan kaupunkiseutujen yhdyskuntarakennetta.

Alueiden käytön ekologinen kestävyys

Ekologinen kestävyys muodostuu maakuntakaavan aluevarausten kokonaisuudesta, jossa on yhteensovitettu niin rakentamiseen ja muuhun ihmisen toimintoihin liittyvät alueet kuin ihmistoimintojen ulkopuolelle jäävät aluekokonaisuudet. Tämä on erityisen suuri haaste eteläisessä Suomessa, jossa maankäyttöön liittyy useita erilaisia intressejä ja tarpeita. Alueiden käytön ekologinen kestävyys on maakuntakaavassa otettu huomioon niin yksittäisten aluevarausten käsittelyssä kuin laajempaan ekologiseen verkostona. Ekologinen kestävyys on otettu huomioon myös maakuntakaavan määräyksissä ja merkinnöissä.

Maakuntakaava sisältää valtakunnallisen, maakunnallisen ja seudullisen luonnon- ja maisemansuojelun kokonaisuuden. Maakunnallisesti ja seudullisesti verkko on kattava ja se täydentää luonnon monimuotoisuuden sekä luonnontyyppien ja eliölajien suojelun tarpeita paitsi alueellisesta myös kansainvälisestä näkökulmasta.

Maakuntakaavassa ekologisen kestävyysperiaatetta tuetaan ja edistetään useilla maankäyttömerkinnöillä ja ennen muuta niiden muodostamalla vuorovaihtuiseisella kokonaisuudella. Merkittävät yhtenäiset peltoalueet, ulkoilupainotteiset maa- ja metsätalousalueet, vihervyöhykkeet ja retkeilyalueet yhdistettyinä asumisen, tuotannon ja muihin ihmistoimintojen alueisiin turvaavat ekologista kestävyttä ja luonnon monimuotoisuutta. Laajojen metsätalousalueiden yhtenäisyys on kaavaratkaisussa pyritty turvaamaan.

Lounais-Hämeen ja Evon luontomatkailun kehittämisvyöhykkeet ja Uudenmaan alueelle ulottuva Usmin aluekokonaisuus ovat laajimmat ympäristöpainotteiset aluekokonaisuudet, joissa yhdistyvät niin luonnon monimuotoisuus kuin virkistys- ja retkeilykäyttökin.

Elinympäristöjen toimivuutta ja taloudellisuutta edistetään hyödyntämällä olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta ja eheyttämällä taajamia. Yhdyskuntarakennetta kehitetään siten, että palvelut ja työpaikat ovat hyvin eri väestöryhmien saavutettavissa. Liikennejärjestelmien kokonaisvaltaisella kehittämisellä tuetaan joustavia työmarkkinoita maakunnassa ja Etelä-Suomessa.

Ympäristön ja talouden kannalta kestävät liikenteen ja teknisen huollon ratkaisut

Liikennejärjestelmiä kehitetään maakuntakaavassa kokonaisuutena, joka käsittää eri liikennemuodot ja palvelee sekä asutusta että elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä. Liikenneverkon kehittämisessä tukeudutaan ja hyödynnetään nykyistä liikenneverkkoa. Joukkoliikenteen edis-

täminen on keskeinen periaate ja sen sekä tavaraliikenteen toimintaedellytyksiä tuetaan monin uusin maankäyttömerkinnöin.

Helsinki-Hämeenlinna-Tampere -vyöhykkeellä hyödynnetään moottoritien kapasiteettiä. Kehäväylien ja sisääntuloteiden kehittämiseen kaavassa varaudutaan kaikilla kaupunkiseuduilla. Hämeenlinna-Lahti yhteysväillä varaudutaan Itä-länsisuuntaisten yhteyksien palvelutason turvaamiseen valtakunnallisten tavoitteiden mukaisesti.

Maakuntakaava edistää lentotoiminnan kehittämismahdollisuuksia maakunnassa.

Liikenne kuormittaa ympäristöä ja aiheuttaa melua. Maakuntaan vuonna 2000 laaditun selvityksen mukaan tieliikenne ja energiantuotanto olivat suurimmat kasvihuonekaasujen päästölähteet. Molempien osalta kehitys 1990-luvulla on ollut vähenevä, joka pitkälti on johtunut polttoainemuutoksista sekä autojen poltto- ja puhdistustekniikasta kuten katalysaattoreiden yleistymisestä. Energiantuotanto ja tieliikenne ovat edelleenkin merkittävimmät kasvihuonekaasupäästöjen aiheuttajat. Maakuntakaavalla luodaan kuitenkin edellytyksiä tieliikenteen päästöjen hillitsemiseksi. Tähän vaikutetaan ensisijaisesti liikennejärjestelmien kehittämisellä sekä liikkumistarvetta yleensä vähentävillä ja raideliikennettä sekä kevyttä liikennettä tukevilla maankäyttöratkaisuilla.

Energiantuotannon polttoaineratkaisuihin maakuntakaavalla ei merkittävästi vaikuteta. Maakuntakaavan aluevarauksilla ja kehittämisratkaisuilla turvataan alueen energiantuotannon ja -siirron sekä yhdyskuntien tekni-

sen huollon perusrakenteiden, kuten vesi- ja jätehuollon tarkoituksenmukainen ja yhdyskuntarakennetta tukeva sijoittuminen. Maakuntakaava mahdollistaa yhdyskuntien teknisen huollon perusrakenteiden kehittämisen kestäväällä tavalla seudullisina ja maakunnallisina kokonaisuuksina.

Vesi- ja maa-ainesvarojen kestävä käyttö

Vedenhankinta maakunnassa perustuu kokonaisuudessaan pohjaveteen, jonka antoisuutta paikoin lisätään muodostamalla tekopohjavettä.

Pohja- ja pintavesien säilyminen käyttökelpoisina ja puhtaina on otettu huomioon maakuntakaavan maankäyttöratkaisussa sekä merkinnöissä ja määräyksissä. Pohjaveden suojeleminen on yhteensovitettu maa-ainesten oton kanssa.

Maakuntakaavan keskeinen ja kestävä periaate on, että luonnonvarojen saatavuus myös tuleville sukupolville turvataan. Pohjavesien suojeleminen, maa- ja kiviainesten otto sekä maiseman ja geologian suojelutarpeet ovat tasapainossa ja yhteensovitettu maakuntakaavassa. Luontotyyppipohjaisiin kokonaisarvioihin ja luonnonvarojen säästävään käyttöön perustuen maakuntakaavan aluevarauksilla turvataan yhdyskuntien rakentamisen vaatiman kiviaineksen joustava saanti harju-, kallio- ja moreenialueilta pitkällä tähtäimellä. Maa- ja kiviainesten oton aluevarauksissa on otettu huomioon myös varautuminen pääkaupunkiseudulta tuleviin tarpeisiin.

Turvetuotannon edellytykset turvataan osana kohtimaisen energiavarojen hyötykäyttöä ja ympäristöra-

kentamista. Tuotanto- ja suojelutarpeet on sovitettu yhteen varmistamalla suoluonnon monimuotoisuus ja muut ympäristönäkökohdat. Turvetuotanto suunnataan maakuntakaavan periaatteiden mukaisesti ensisijaisesti pääosin ojitetuille soille. Turvetuotannolla on vesistöjä kuormittava vaikutus. Turvealueiden vesistövaikutukset on arvioitu valuma-aluekohtaisesti. Turpeenottoalueiden ojitustilanteesta on tehty erillinen arvio. Sen mukaan turpeen otto suuntautuisi pääosin ojitetuille soille. Lähtökohdaksi on Hämeen ympäristökeskuksen lausuntoon perustuen pidetty lisäksi sitä, että uusien turvetuotantoalueiden pinta-ala ei ylittäisi 5 prosenttia valuma-alueen pinta-alasta. Turvealueiden vaikutuksia on arvioitu pinta- ja pohjavesien sekä ympäröivän maankäytön asettamiin reunaehtoihin ja suojelutarpeisiin. Näihin perusteisiin pohjatuon turpeenottoalueita on rajattu uudelleen seutukaavaan nähden sekä myös alueita on poistettu.

Maakunnan elinkeinoelämän toimintaedellytykset

Maakuntakaavalla vaikutetaan elinkeinoelämän toimintaympäristöön, sijoittumiseen ja siihen liittyviin mahdollisiin rajoituksiin. Tätä kautta kaavalla vaikutetaan ensisijaisesti elinkeinotoimintojen ulkoisiin toimintaedellytyksiin.

Varsinaisten elinkeinotoiminnan maankäyttöä ja sijoittumista ohjaavien aluevarausten lisäksi kaava sisältää lukuisia maankäyttömuotoja, joilla on välillisiä vaikutuksia yritys- ja elinkeinotoimintaan. Elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä edistetään hyödyntämällä maakunnan

hyvää sijaintia ja saavutettavuutta osana nopeasti kehittyvää Etelä-Suomea ja Itämeren aluetta. Tähän kaavassa vaikutetaan erityisesti liikennetarkoituksilla.

Työnteon, asumisen ja vapaa-ajan yhdistelmien tuomiin uusiin mahdollisuuksiin varaudutaan muun muassa hyödyntämällä suurten kaupunkiseutujen hyvää tavoitettavuutta ja varautumalla korkeatasoisiin ja laadukkaisiin asumisen vaihtoehtoihin.

Elinkeinotoimintojen sijoittumista käsitellään kaavassa eritellysti huomioon ottaen toimintojen erilaiset tarpeet ja ympäristöön kohdistuvat vaikutukset. Ympäristövaikutuksiltaan merkittävien teollisuustoimintojen alueet (TT) on osoitettu ja rajaukset arvioitu suhteessa ympäröivään maankäyttöön. Uudet TT-alueet sijoittuvat Hämeenlinnan ja Forssan jätteenkäsittelyalueiden läheisyyteen, jolloin ne sopeutuvat vaikutuksiltaan hyvin kyseisiin aluekokonaisuuksiin. Ekokem Oy:n ympäristöön Riihimäen ja Hausjärven rajalle sekä Tuulokseen valtatie 10 varrelle sijoittuvien uusien TT-alueiden vaikutukset on arvioitu erillisissä yva-prosesseissa.

Maa- ja metsätalouden toimintaedellytysten turvaaminen ja kehittäminen ovat Hämeessä erittäin tärkeitä. Tähän vaikutetaan maakuntakaavalla muun muassa yhtenäisten peltoalueiden osoittamisella ja maaseutualueiden kehittämisen kohdealueilla. Maaseutualueiden ja maaseudun elinvoimaisuutta tuetaan myös maakuntakaavan maaseutumatkailun aluevarauksilla. Matkailua edistetään osoittamalla matkailupalvelujen alueita taajamista ja maaseudulta, sijainniltaan hyviltä ja ympäristöltään vetovoimaisilta aluekokonaisuuksilta, tukien

olemassa olevia palveluita. Matkailua tuetaan matkailun oheistoimintoja palvelevan infrastruktuurin, kuten reitistöjen monipuolisella kehittämisellä. Moottorikelkkareitit eivät sisälly maakuntakaavan.

Maakuntakaavassa käsitellään aiempaa enemmän myös kaupan kehittymistä ja aluetarpeita. Olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta tukevaa palveluverkostoa edistetään ottamalla huomioon päivittäistavarakaupan muutokset, kaupan suuryksiköt, tilaa vaativa erikoistavarakauppa sekä maaseudun kauppakesittymät ja palveluverkko.

Maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaaliminen

Maisemaa vaalitaan ja elinympäristön viihtyisyyttä edistetään kiinnittämällä maakuntakaavassa huomiota luonnonympäristön ja kulttuuriympäristön maankäytölliseen vuorovaikutukseen, ympäristön ajalliseen kerroksellisuuteen ja muihin kulttuuripiirteisiin sekä korkeatasoisiin, maakunnan omaleimaisuutta vahvistaviin, maisemakuvaan sopeutuviin ja mittakaavaltaan ihmisläheisiin alueidenkäyttörajoituksiin.

Hämeen luonnonarvojen erityispiirteinä on maakuntakaavassa kiinnitetty erityistä huomiota monipuolisten kasvillisuustyyppien, rikkaiden lintuvesien, vesistöjen- ja rantojen sekä jääkauden muovaamien ja muiden geologisten muodostumien suojeluun. Vaikutukset ovat näiltä osin suojeluarvoja edistäviä ja tukevia.

Kansallisen kulttuuriperinnön säilymistä maakuntakaava turvaa välittämällä tarkempaan alueidenkäytön

suunnitteluun ja rakentamisen ohjaukseen tiedon valtakunnallisesti ja /tai maakunnallisesti arvokkaan kiinteän kulttuuriperinnön olemassaolosta ja sijainnista. Maakuntakaava nostaa esiin maakunnan omasta näkökulmasta keskeiset kulttuuriympäristöt ja niiden muodostamat kokonaisuudet osana historialliseksi miellettyä maakuntaa. Maakunnan kulttuurinen identiteetti vahvistuu, toiminnallisia kehittämismahdollisuuksia nousee esiin, kulttuuriympäristö saa positiivisen taloudellisen merkityksen osana maakunnan viihtyisyyden ja vetovoimaisuuden kehittämistä.

Virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys

Maakuntakaavan aluevarauksien mitoitus perustuu edelleen virkistysaluekomitean suosituksiin. Kaavassa on otettu huomioon väestön kasvusta, ikäjakautumasta ja vapaa-ajan lisääntymisestä johtuvat virkistykseen soveltuvien alueiden tarpeet. Kaavamerkintöinä käytetään useita erityyppisiä aluemarkintöjä, jotka täydentävät toisiaan ja muodostavat kokonaisuuden ja virkistykseen soveltuvien alueiden verkoston.

Maakuntakaava sisältää taajamien tärkeät ulkoilu- ja urheilualueet, joilla on seudullisen vihaverkon ja taajamarakenteen kannalta merkitystä. Virkistysalueina on osoitettu hyviä ulkoilu- ja ranta-alueita.

Rantojen rakentaminen maakunnassa on edennyt pitkälle ja maakuntakaavan virkistysalueet muodostavat yhdessä suojelualueiden kanssa lähes ainoan jäljellä olevan laajahkojen vapaiden ranta-alueiden varannon. Tätä kautta maakuntakaavalla on erittäin keskeinen

merkitys ihmisten vapaa-ajan viettomahdollisuuksiin ja virkistäytymiseen.

Virkistysalueet lisäävät asuin ympäristöjen viihtyisyyttä ja monipuolisuutta sekä tarjoavat asukkaille mahdollisuuden fyysisen ja henkisen kunnon ylläpitämiseen. Yleiset virkistysalueet lisäävät myös tasa-arvoa.

Virkistysalueet muodostavat ulkoilureitistöjen palvelusteitä ja tukikohtia ja luovat mahdollisuuksia alueen ulkopuolisten metsien ja vesistöjen laajemmalle käytölle reitistöjä hyödyntäen tai jokamiehenoikeuteen perustuen. Paikalliselle väestölle saattaa virkistysalueiden synnyttämä lisääntyvä kulkeminen aiheuttaa haittoja. Myös hevosvaellus- ja vesiretkelyreiteillä voi olla paikalliselle asutukselle ja loma-asutukselle negatiivisia vaikutuksia. Toisaalta reitistöjärjestelyt vähentävät asukkaisiin ja maanomistajiin kohdistuvia haittoja.

Virkistysalueiden ja reitistöjen toteutus, hankinta ja ylläpito aiheuttaa kunnille ja jossain tapauksissa myös valtiolle kustannuksia. Valtion retkeilyalueilla tai kansallispuistoihin liittyen kustannuksista vastaa valtio. Virkistysalueet ja reitistöt muodostavat kokonaisuuden, jolla voi olla huomattavaa positiivista vaikutusta matkailuelinkeinolle ja maaseudun kehittämiselle.

Virkistyskäytön keskittäminen siihen varatuille alueille ja reiteille vähentää virkistyskäyttöpaineita muualla ja säästää siten luontoa. Viheralueet jäsentävät yhdyskuntarakennetta ja muodostavat taaja-alueilla tärkeitä ekologisia verkostoja.

Kokonaisvaikutukset, vaikutusten yhteenveto

Oheiseen vaikutusmatriisiin on koottu yhteenvedoksi kuvaus maakuntakaavan kokonaisvaikutuksista. Vaikutukset on ryhmitelty maankäyttö- ja rakennuslain 28. pykälään perustuen. Vaikutusmatriisi on suuntaa antava ja kuvaa lähinnä maakuntakaavan toteuttamisen vaikutusten pääsuuntia. Kielteisiä / ympäristöä muuttavia vaikutuksia liittyy merkittävimmin maankäyttömuotoihin, jotka edellyttävät rakennustoimintaa ja luonnonvarojen käyttöä. Myönteiset vaikutussuunnat liittyvät aluetalouteen, elinkeinoihin sekä kestäväan alue- ja yhdyskuntarakenteeseen. Vaikutukset ovat usein kaksisuuntaisia ja riippuvat arvioijan näkökulmasta ja painotuksesta.

Maakuntakaavan ympäristövaikutusten arviointi

maankäyttömuoto / vaikutus	kestävään	kestäviin					
	alue- ja yhdyskuntarakenteeseen	liikenteen ja teknisen huollon järjestelyihin	luonnonvaroihin, luonnon monimuotoisuuteen	maa- ja kallio-, perään, veteen, ilmaan	maisemaan, kaupunkikuvaan, kulttuuriperintöön	ihmisten elinoloihin, elinympäristöön	aluetalouteen, elinkeinoihin
asumisen alueet							
keskustatoimintojen ja palvelualueet							
elinkeino- ja palvelualueet							
liikenteen alueet							
teknisen huollon alueet							
energiahuollon alueet							
erityistoimintojen alueet							
luonnonvarojen alueet, vedet							
maa- ja kivilainesten otto							
vapaa-ajan ja virkistysalueet							
luonnonvarojen alueet							
kulttuuriympäristön alueet							
vaikutuksen suunta							
voimakkaan myönteinen ++							
myönteinen +							
ei merk. vaikutuksia / vaikeasti arvioitavissa							
kielteinen --							
voimakkaasti kielteinen -							
vaikutus kaksisuuntainen							

6.1.3 Maakuntakaavan suhde YVA-lain mukaisiin hankearviointeihin

Maakuntakaavan aluevarauksiin sisältyy hankkeita, jotka perustuvat yva-lain mukaiseen menettelyyn. Tällaisia valmistuneita hankearviointeja ovat muun muassa:

- Kapulan jätteenkäsittelyalueen ympäristövaikutusten arviointi
- Karanojan jätteenkäsittelyalueen ja sen laajennuksen ympäristövaikutusten arviointi
- Forssan Kiimassuon jätteidenkäsittelyalueen laajennushankkeiden ympäristövaikutusten arviointi
- Ekokem Oy:n käsittely- ja varastointialueiden laajennuksen ympäristövaikutusten arviointi

- Kestopuun kierrätystermiinalin ympäristövaikutusten arviointi
- Saastuneiden maiden esikäsittely siirrettävällä pesulaitteistolla / Ekokem Oy:n ympäristövaikutusten arviointi
- Maakaasuputken länsilajennuksen ympäristövaikutusten arviointi
- Hausjärven Hikiän sähköaseman johtojärjestelyjen ympäristövaikutusten arviointi
- Loviisa-Hikiä 400 kV:n voimajohdon ympäristövaikutusten arviointi
- Natura-arviointeja on valmistunut seuraavasti:
- Karanojan yleiskaavan vaikutukset Matinsillan Natura-alueen luonnonarvoihin
- Maakaasuputken länsilajennuksen Natura-vaikutukset
- Pernunnummen alueen Natura-luontotyypit ja lajit
- Evon Natura-alueen arviointi

Vireillä ovat seuraavien hankkeiden arviointi:

- Fortum Power and Heat Oy:n Hämeenlinnan voimalaitoksen jätteen energiahöyrykäytön ympäristövaikutusten arviointi
- Pilaantuneiden maiden käsittelykeskuksen ympäristövaikutusten arviointi, Hämeenlinnan Karanoja
- Mekaanis-biologinen jätteenkäsittelylaitos, Vapo Oy

Toteutusvaiheessa hankkeet, jotka saattavat aiheuttaa merkittäviä ympäristövaikutuksia edellyttävät yva-lain mukaista menettelyä. Hankkeet, joihin yva-menettelyä sovelletaan on määritetty asetuksessa ympäristövaikutusten arvioinnista. Lisäksi ympäristöministeriö

voi alueellisen ympäristökeskuksen esityksestä päättää arviointimenettelyn soveltamisesta. Yva-lain soveltaminen maakuntakaavan aluevarausten toteuttamisvaiheessa riippuu useissa tapauksissa hankkeen mitoituksesta ja toteutustavasta. Yva-menettely liittyy maakuntakaavan aluevarausten toteuttamiseen muun muassa seuraavissa hankkeissa:

- tuotantopinta-alaltaan yli 150 hehtaarin turvetuotannon alueet
- kiven, soran ja hiekanottoalueet tapauksissa, joissa louhinta- tai kaivualan pinta-ala ylittää 25 hehtaaria tai vuosittainen ottomäärä on vähintään 200 000 kiintokuutiometriä
- maakaasuputki, mikäli sen halkaisija ylittää 800 millimetriä
- uudet 400 kV:n voimajohdot, joiden pituus on yli 15 km
- nelikaistaisen tien rakentaminen tiepituuden ollessa vähintään 10 km
- lentokentän rakentaminen, mikäli pääkiitoradan pituus on vähintään 2100 metriä
- pohjaveden otto tai tekopohjaveden muodostaminen, mikäli vuotuinen määrä on vähintään 8000 kuutiometriä
- jätteenkäsittelyalueen laajentaminen

6.1.4 Maakuntakaavan suhde Natura 2000-verkoston alueisiin

Maakuntakaavaa hyväksyttäessä ja vahvistaessa on oltava selvillä kaavan vaikutuksista Natura-2000 –verkos-

toon. Maakuntakaava on luonnonsuojelulain tarkoittama suunnitelma, jota hyväksyttäessä ja vahvistettaessa on pidettävä silmällä, ettei kaavan toteuttaminen merkityksellisesti heikennä niitä luonnonarvoja, joiden suojelemiseksi alue on sisällytetty Natura-verkoston. Luonnonsuojelulaki sisältää määräykset hankkeiden ja suunnitelmien arvioinnista.

Mikäli kaava ei todennäköisesti merkittävästi heikennä Natura-alueen luonnonarvoja, kaavaa voidaan hyväksyä ja vahvistaa ilman luonnonsuojelulain 65§:n edellyttämää yksityiskohtaisempaa Natura-alueen luonto- ja lajikohtaista selvitystä. Jos vaikutukset on arvioitava tämä koskee myös alueen ulkopuoleista suunnitelmaa, jolla voi olla alueelle ulottuvia merkityksellisiä haitallisia vaikutuksia.

Maakuntakaavassa on alueittain arvioitu Natura-rajausten sisäinen maankäyttö, joka on maakuntakaavassa arvioitu aluevarauksina. Natura-alueet tukeutuvat pääsääntöisesti valtakunnallisten luonnonsuojeluohjelmien ja nykyisen seutukaavan ympäristöpainotteisiin, suojele, virkistys- ja vastaaviin aluevarauksiin. Maakuntakaava noudattelee pääasiassa samoja perusratkaisuja kuin seutukaava. Siinä Natura-alueiden suojelutarpeet ja maankäyttö on osoitettu aluevarausmerkinnöillä, jotka tukevat Natura-ohjelman suojelutavoitteita ja varmistavat niitä maankäyttöratkaisuihin. Kanta-Hämeessä merkittävät valtakunnalliset suojelukohteet on huomattavalta osalta jo 70-luvun lopulla ja edelleen 80-luvulla olleet vahvistetuissa seutukaavoissa ennen valtakunnallisia virallisia suojeluohjelmia inventointeja ja hyväksymis-

tä. Tältä pohjalta 90-luvun lopulla tehty Natura-2000 –ohjelma oli lähes 98%:sti seutukaavassa vastaavalla Naturan suojeluperusteet varmistavalla maankäyttömerkinnällä.

Maakuntakaavan selostuksen liiteosassa on Natura-2000 –alueiden luettelo ja direktiiviperusta sekä yksityiskohtainen luettelo siitä, miten maakuntakaavan aluevaraukset sijoittuvat Natura-alueille. Maakuntakaavassa Natura-alueista on 99,4% suojelu- (15 869 ha), virkistys- (4240 ha) tai arvokkaan geologisen kohteen (MYg) (3373 ha) tai valtion oppilaitosten omistamalla alueilla MUyo-merkinnällä (324 ha). Näiden osalta maakuntakaavan suojeluperuste vastaa Natura-2000 -ohjelman keskeisiä varausperusteita ja sen vaatimaa kaavallista suojelutarvetta eikä näin muodoin missään määrin vaaranna Naturan suojeluperusteita.

Maankäytöllisesti Natura-alueisiin mahdollisesti haitallisesti vaikuttavia maankäyttöratkaisuja on Harvialan orren linjauksella tai Evolla ulkoilua ja matkailua palvelevien alueiden ja tieyhteyksien osoittamisella. Muilta osin Maakuntakaavan varaukset ovat Natura-2000 –ohjelman vaatimusten mukaisia.

Evon laaja vapaa-ajan vyöhyke muodostaa erittäin merkittävän valtakunnallisen kokonaisuuden, jonne sijoittuu Etelä-Suomen toinen suuri valtion retkeilyalue. Paikallisesti, maakunnallisesti ja valtakunnallisesti Evon kehittäminen luontoon tukeutuvan luontovirkistykseen ja luontomatkailemisen kohdealueen on erittäin merkittävää. Opetus ja tutkimus ovat Evolla myös erittäin merkittäviä toimintoja. Seutukaavalla ja maakuntakaavalla on voitu

kolmen vuosikymmenen aikana hakea Evolle erittäin tasapainoiset maankäytön kehittämisen linjat, joiden varassa aluetta on aktiivisesti rakennettu ja kehitetty. Seutukaavoituksen puitteissa on Evon alueen suojelukohteet laajasti kaavallisesti suojeltu ja turvattu. Tämän aluekokonaisuuden päälle on osoitettu Natura-2000 -ohjelman mukainen alue, jota nyttemmin maakuntakaavalla kehitetään eteenpäin seutukaavoituksen pohjalta ja Natura-arvoja tukien.

Evon maakuntakaavan palvelualueiden maankäyttö tukeutuu pääsääntöisesti olemassa olevaan opetus- ja tutkimustoimen sekä matkailun palvelualue-rakenteeseen. Näihin liittyy vähäisiä laajennuksia, joilla turvataan tulevaisuuden kehittämistarpeet. Laajennukset on maankäytöllisesti arvioitu siten, että ne eivät vaaranna ympäristöarvoja eikä heikennä Naturaan liittyviä suojeluarvoja. Rakentamisen osalta lisärakentaminen edellyttää pääsääntöisesti asemakaavoitusta, joissa puitteissa yksityiskohtaiset ympäristöarviot ovat tehtävissä. Matkailualueiden laajennusten osalta varaudutaan aluetta halkaisevaan kantatiehen liittyen ja opistoalueeseen liittyen Evon alueen päätoimintamuotojen toimintaedellytysten vahvistamiseen ja tarkoituksenmukaiseen kehittämiseen. Hokajärvelle laajennus sijoittuu laajaan maisemoituun hiekkakuoppaan. Onkimanjärven alue sijoittuu vanhan tien varteen entiselle leirialueelle ja Onkimaan kankaalle. Molemmat alueet tukeutuvat kantatiehen ja muuhun tieverkkoon.

Evolla on kaksi yhdystieverkon kehittämiseen liittyvää hanketta, jotka ovat Natura-alueen sisällä. Evon op-

pilaitosalueen pohjoiselle tieyhteydelle, Evon merkittävimmän luonnonhiekkarannan, Evon Rivieran kohdalla, on voimassa olevassa seutukaavassa tutkittu uusi linja, joka kulkee rannan pohjoispuolisella mäntykankaalla, lähinnä talousmetsätyypisessä metsässä. Tavoitteena on palauttaa tien siirrolla luonnonhiekkaranta ennalleen. Nykyisellään tie kulkee korkealla penkalla aivan rantaa viistäen. Toimenpide parantaisi Evon Natura-alueen luonnonarvoja. Tielinjalla ei yleispiirteisessä tarkastelussa ole löytynyt sellaisia Naturaan liittyviä suojeluarvoja, joita uusi linja heikentäisi. Kun merkintä osoitetaan yhteystarpeena se ei lokalisoidu ja se on tiesuunnitelmalla sovitettavissa Naturan asettamiin suojelun vaatimuksiin. Lisäksi toimenpide toisi merkittävän lisän Evon valtion retkeilyalueen virkistyskäytölle. Maakuntakaavan linjavaruksen yleispiirteisellä tasolla ei luonto- ja lajikohtaiseen selvitykseen ole tarvetta.

Evon valtionretkeilyalueen ja Porraskosken matkailualueen välille on kaavassa esitetty uutta yhdystielinjaa, joka noudattelee olemassa olevaa tielinjaa. Tiestä on tehty tiesuunnitelma. Natura-alueen osalta kyseinen tielinja palvelee runsaasti liikennöityä yhteyttä Evon virkistyskalastusalueelle, jolta osin tien tasoa tulisi parantaa. Toiminnallisesti Evon retkeilyalueen käytön ja Evon luontomatkailemisen kannalta tieyhteys on erityisen merkittävä, koska matkailupalveluiden sijainti ja kehittäminen Porraskoskella rakentuu vahvasti Evon valtion retkeilyalueen varaan. Tielinja, nykyistä tietä noudatellen, ei heikennä Evon Natura-alueen luonnonarvoja, eikä liikenteen lisääntyminen tuo laajalla Evon alu-

eella sellaisia häiriötekijöitä, jotka merkittävästi lisäisivät häiriötä. Maakuntakaavan nykyinen linja Natura-alueella noudattaa nykyistä tietä matkailutienä ja virkistyskalastusalueen ja matkailualueiden pääsytienä. Porraskosken puoleinen pää on osoitettu yhteystarpeena. Natura-alueella varauksista ei synny maakuntakaavassa luonto- ja lajikohtaisia selvitystarpeita.

Valtatie 10 uusi pääsuuntaselvityksen mukainen vuoden 1995 seutukaavassa vahvistettu ohjeellinen linjaus Rengossa lävistää Heinisuon Natura-alueen Natura täydennyskohteen, joka sijoittuu metsäalueelle Heinisuon pohjoispuolelle. Edelleen kyseinen tielinja rajoittuu Miemalan harjun Natura-alueeseen. Heinisuon osalta valtuusto poisti linjauksen.

Heinisuon pääsuuntaselvityksen linjaus sijoittuu valtion ostamalle maa-alueelle, joka on metsäinen alue. Alue on lähinnä talousmetsäkäytössä aiemmin ollut metsäpalsta, jonka eteläpää ulottuu Heinisuolle. 10-tien oikaisusta tehtiin aikanaan pääsuuntaselvitys, jossa tehtyihin vaihtoehto- ja ympäristötarkasteluihin perustuen seutukaavassa esitetty ohjeellinen linja valittiin. Näissä ja seutukaavan yhteydessä tehdyissä yleispiirteisissä tarkasteluissa ei Heinisuon pohjoispuoleisen alueen eikä Miemalanharjun osalta löydetty sellaisia luontoarvoja, jotka olisivat olleet esteenä tielinjalle. Tielinja ei tällä kohtaa mene Natura-alueen päälle. Heinisuon osalta linja menee varsin tavanomaisessa talousmetsässä.

Hämeen ympäristökeskus on maakuntakaavaehdotuksesta antamansa lausunnon yhteydessä antanut luonnonsuojelulain 65§ mukaisen kannanoton kysei-

sistä kohteista ja todennut, ettei kyseisissä kohteissa heikennetä merkittävällä tavalla luontoarvoja ja tielinja voi kulkea kyseisille paikoille.

6.2 KESKEISET OHJELMAT, SUUNNITELMAT JA SELVITYKSET

6.2.1 LUONNON- JA KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUUNNITELUA KOSKEVAT KANSALLISET OHJELMAT

Luonnonsuojelua ja kulttuuriympäristöä koskevalla kansallisella lainsäädännöllä ja kansallisilla ohjelmilla on keskeinen merkitys alueidenkäytön suunnittelulle. Erityisesti sellaiset eduskunnan säätämät tai valtioneuvoston hyväksymät lait ja asetukset, joilla määritellään erityislainsäädäntöön perustuen suojeltavia alueita tai rakennuksia, ohjaavat alueidenkäytön ratkaisuja. Myös valtioneuvoston periaateohjelmat tai ministeriöiden ohjelmaluontoiset selvitykset sisältävät maankäyttöön suoraan vaikuttavia alueidenkäytön suunnitelmia.

Luonnonsuojelun toimialalla valtioneuvoston periaatepäätökset sisältävät seuraavat maakuntakaavan kannalta keskeiset ohjelmat:

- Kansallis- ja luonnonpuistoverkon kehittämisohjelma (1978)
- Soidensuojelun perusohjelma (1979 ja 1981)
- Lintuvesiensuojeluohjelma (1982)
- Harjujen suojeluohjelma (1984)
- Lehtojensuojeluohjelma (1988)
- Rantojensuojeluohjelma (1990)
- Vanhojen metsien suojeluohjelmat (1993, 1995,

1996)

- Natura 2000 –ohjelma (1998, 2001)

Lisäksi yksittäisten suojelualueiden rauhoituspäätökset on säädetty aluekohtaisilla erityislaila tai valtioneuvoston säätämällä erityisasetuksilla. Näitä päätöksiä on Kanta-Hämeessä runsaasti olemassa kohdistuen toteutettuihin valtion omistamiin luonnonsuojelualueisiin.

Kulttuuriympäristön suojelussa keskeisiä valtion määrittelemiä tai ylläpitämiä alueidenkäytön suunniteluun vaikuttavia kansallisia aineistoja ovat:

- Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (valtioneuvoston periaatepäätös 1995)
- Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt (Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993)
- Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet (Sisäasiainministeriö ja Museovirasto 1983)
- Muinaismuistolain (1963) suojelemat kiinteät muinaisjäännökset (Museoviraston kiinteiden muinaisjäännösten rekisteri, päivittyvä)
- Rakennussuojelulalla suojellut rakennukset (1995)
- Asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelusta suojellut rakennukset (1985)
- Kirkkolailla suojellut kirkolliset rakennukset (1994)
- Sopimus valtakunnallisesti arvokkaiden rautatieasema-alueiden suojelusta (1998)
- Päätös Hämeenlinnan kansallisesta kaupunkipuistosta (ympäristöministeriö 2001)
- Kanta-Hämeen perinnemaisemien valtakun-

nallisesti arvokkaat (Hämeen ympäristökeskus 2000/2003)

6.2.2 Maakunnalliset toimialaselvitykset ja suunnitelmat

Alue- ja yhdyskuntarakenne

Alue- ja yhdyskuntarakenteen vaihtoehtoiset kehittämislinjat on arvioitu runkokaavan (1969) yhteydessä tehdyssä aluerakennevertailussa. Tällöin valittiin aluerakenteen kehittämismalliksi hajakeskitetty nauharakenne, joka arvioitiin edullisimmaksi yhdyskuntien kehittämismalliksi. Tässä mallissa korostui Helsinki-Hämeenlinna-Tampere –nauharakenteen (HHT-vyöhykkeen) kehittäminen sekä Forssan kaupunkiseudun nauhamainen taajamarakenne

Runkokaavan jälkeen rakennemallille lähdettiin rakentamaan fyysistä maankäytöllistä mallia ensimmäisessä kokonaissuunnitelmassa, jonka yhteydessä tehtiin erillinen rakennesuunnitelma 1975. Maakunnallisen kokonaissuunnittelun ja seutukaavoituksen kautta maakunnan alue- ja yhdyskuntarakenne sai vähitellen fyysisen muotonsa niin yhdyskuntarakenteen, verkostojen kuin viherympäristönkin suhteen.

Ympäristöministeriön 1990-luvun lopulla laatima valtakunnallinen aluerakenteen kehityskuva ”Suomi 2017” nosti HHT-vyöhykkeen esiin vahvana eteläsuomalaisena nauharakenteena. HHT-vyöhykkeen laajoja aluerakenteellisia tarkasteluja tehtiin 1980-luvun lopulla useamman maakunnan liiton yhteistyönä. Niitä jatkettiin laajempaan yhteistyönä Baltiaan ja Interreg-rahoitteise-

na projektina 1990-luvun lopulla aina Berliiniin asti (Via Baltica –vyöhyke).

HHT-vyöhykkeen ylimaakunnallista kehittämistä pohdittiin 1990-luvun lopulla kestävästä yhdyskuntarakennetta ja liikennejärjestelmää kehittäneeseen valtakunnalliseen Lyyli-tutkimusohjelmaan liittyen. HHT-vyöhykkeen Lyyli-projekti oli monitieteinen ja suunnittelun näkökulmasta monitasoinen. Se sisälsi osoita laajoista yhdyskuntarakenteen tarkasteluista aina asemanseutu- ja lähiympäristön kehittämiseen.

Etelä-Suomen liittouman eli seitsemän eteläsuomalaisen maakunnan yhteinen aluerakennesuunnitelma valmistui vuonna 2002. Kanta-Hämeen alueella siinä korostuvat kehityskäytävät, monikeskinen kaupunkirakenne, yhteysverkot, logistinen sijainti, kansainväliset yhteydet sekä viherrakenteet.

Asuminen

Hämeen maakunnan suunnittelussa asumisen mitoituksen lähtökohtana on ollut runkokaavan (1969) yhteydessä tehty rakennetarkastelu, jota on täsmennetty myöhemmän seutukaavoituksen ja kokonaissuunnittelun kautta. Taajamissa ja muussa yhdyskuntarakenteessa asumisen suunnittelu on perustunut seutukaavaan, kuntien yleiskaavoihin ja perusselvityksiin.

Kakkosseutukaavaa varten tehtiin 80-luvun alussa laaja taajamataarkastelu, joka loi perustan taajamarakenteelle ja asumisalueiden sijoitukselle. Seuraavissa vaiheissa seutukaavan asuinalueita tarkistettiin yhteistyössä kuntien kanssa ja kuntien yleiskaavoituksen pohjalta.

Tuorein asumiseen tarvittavien aluevarausten seutukaava sisältyy neljännen ja viidennen vaiheen seutukaavoihin.

Yhdyskuntataloudella on tärkeä merkitys maakunnan yhdyskuntarakenteen kehittämisessä ja asumisen sijoittamisessa. Yhdyskuntataloutta koskevia maakuntatason selvityksiä on tehty Forssan seudulle vuonna 1994 ja Ydin-Hämeeseen vuonna 1996. HHT-vyöhykkeelle sijoittuville Hämeenlinnan ja Riihimäen kaupunkiseuduille yhdyskuntatalouden selvitys tehtiin vuonna 2000, osana Interreg-rahoitteista PSSD-projektia.

Maaseutuasuituksen vyöhykkeitä on selvitetty maakuntasuunnitelmassa 1997. Ideana oli hahmottaa tietyllä tiheydellä asutut alueet maaseutumaisen asumisen kehittämisvyöhykkeiksi. Maaseutuasuituksen vyöhykkeet on esitetty maakuntasuunnitelman kartalla Häme 2020+.

Maakuntakaavaprosessin yhteydessä asumisen teemaa on lähestytty tekemällä koko maakunnan kattava, väestöennusteisiin ja ennakoituihin asumistottumisten muutoksiin perustuva mitoituksellinen mahtumistarkastelu. Sen avulla pyritään arvioimaan rakentamistarpeen kehitys seuraavan 25 vuoden aikana.

Vantaalaisten perheiden näkemyksiä Kanta-Hämeen vetovoimasta asumisen alueena on kartoitettu Hämeen liiton markkinointiprojektin yhteydessä vuonna 2002.

Palvelut

Palvelualueiden maankäyttöä on kehitetty analysoimalla ja arvioimalla maakunnan palvelurakennetta,

runkokaavaa, kokonaissuunnitelmia ja seutukaavoja. Taajamien hierarkkinen luokittelu perustui vielä 80-luvulla pitkälti taajamien palvelurakenteen arviointiin.

Keskeisenä tavoitteena seutukaavoituksessa oli keskusta- ja kyläalueiden kehittäminen. Viimeisissä seutukaavoissa kaikissa kuntataajamissa on merkittynä keskustatoimintojen alueet. Tällä on haluttu korostaa palveluiden keskittämisen tarvetta sekä asumisen ja palveluiden välistä suhdetta. Maakunnallisesti merkittävien julkisten palveluiden sijainti ja kehittäminen on perustunut pääasiassa nykytilanteiden arviointiin ja olemassa olevan rakenteen kehittämiseen.

Palvelupainotteisen teollisuusaluemerkinnän käyttönotolla haluttiin edistää myös palvelurakentamista, kun on kyse mm. paljon tilaa vaativasta kaupasta. Samalla varauduttiin kehitykseen, jossa maaseudulle syntyy kauppakeskittyä. Maakuntakaavatyön yhteydessä on Nielsenin vähittäiskauppaa koskevan rekisteriaineiston perusteella selvitetty kaupan sijoittumisen kehitys 1990-luvulla.

Elinkeinot

Elinkeinoalueiden mitoituksen ja sijoituksen lähtökohtana on ollut runkokaavan (1969) yhteydessä tehty rakennetarkastelu, jota on täsmennetty myöhemmän seutukaavoituksen ja kokonaissuunnittelun kautta. Taajamien yhdyskuntarakenteen keskeiset maakuntatason elinkeinopoliittiset linjat perustuvat seutukaavaan sekä kuntien yleiskaavoihin ja perusselvityksiin. Kakkosseutukaavaa varten tehtiin 80-luvun alussa laaja taajamatarkastelu,

joka loi perustan taajamarakenteelle ja sen elinkeinoalueiden sijoitukselle.

Myöhemmissä seutukaavan tarkistuksissa edettiin yleiskaavoituksen pohjalta ja kuntien kanssa yhteistyössä. Tuorein elinkeinotoimintoihin tarvittavien aluevarauksen päivitys sisältyi neljännen ja viidennen vaiheen seutukaavoihin. Näissä tarkasteluissa kiinnitettiin huomiota erityisesti elinkeinoalueiden logistiseen sijaintiin suhteessa taajamarakenteeseen ja liikenneverkkoihin. Samalla otettiin käyttöön ns. palvelujen- ja teollisuustoimintojen aluekäsite, jolla luotiin pohja uudentyypisille elinkeinoaluevarauksille perinteisten teollisuusaluevarauksen lisäksi.

Liikenne

Kanta-Hämeen 2. seutukaavassa osoitettiin olemassa oleva liikenneverkko ja myöhemmin toteutettavista väylistä merkittävimmät. Lentotoimintaa varten tarkoitetut liikennealueet osoitettiin 1. seutukaavassa. Aluevarauksen lähtökohtana oli keskusten välisten yhteyksien toiminnallinen luokittelu, joiden laatuvaatimukset johtuivat keskusten välisistä yhteystarpeista. Maakunnan liikenneverkon suunnittelussa kiinnitettiin erityistä huomiota valtakunnallisen liikenteen hoitoon.

Kanta-Hämeen 3. seutukaavassa tarkistettiin liikenneväylien ja -alueiden aluevarauksia siten, että ne vastasivat toteuttamisesta vastaavien viranomaisten silloisia suunnitelmia. Uusina yhdystieluokkaisina väylinä esitettiin sellaisia teitä, joita kuntakohtaisissa yksityisteiden kehittämissuunnitelmissa oli ehdotettu muutettavaksi

paikallisteiksi.

Hämeen maakunnan 4. seutukaavassa oli uutena lähtökohtana maakunnan omien, suorien kansainvälisten yhteyksien parantaminen. Valtatieyhteyden Hämeenlinna-Lahti pääsuuntaselvityksen 1990 mukainen, ohjeellinen tieliikennemerkintä esitettiin vaihtoehtona olemassa olevan reitin kehittämiseksi. Kolmostien ja maantien Hämeenlinna-Hausjärvi välillä se vahvistettiin aluevarauksena, koska se tällä osuudella palvelisi myös Harvialan tulevaa maankäyttöä ja toimisi Hämeenlinnan eteläisenä kehäväylänä.

Maakuntakaavan liikennevarauksen tärkeimpänä lähtökohtana on 5. seutukaavan liikenneverkosto. Sen aluevarauksia tarkistetaan valmistuneiden liikenneverko- ja väyläsuunnitelmien mukaisiksi. Maakunnassa on nyt laadittu kaikille kolmelle kaupunkiseudulle liikennejärjestelmäsuunnitelmat. HHT-vyöhykkeellä toteutetussa LYYLI-projektissa tarkasteltiin erityisesti pääradan asemansuutujen kehittämistä. Siinä esitettyjä periaatteita voidaan soveltaa muillakin liikennepaikoilla.

Hämeen liiton ja Hämeen tiepiirin vuonna 2002 yhteisesti tekemässä Kanta-Hämeen maakuntakaavan liikenneselvityksessä on tarkasteltu seutukaavan tieverkon ajankohtaisuutta sekä aluevarauksen muutos- ja lisästarpeita. Erityisesti on selvitetty uusien väylien tieliikennemerkintöjen säilyttämistarvetta tulevaisuudessa tapahtuvaa toteuttamista varten sekä kevytliikenneväyliä ja eritasoliittymiä. Tiehallinto ei ole vielä laatinut tarveselvitystä Hämeenlinna-Lahti valtatieyhteyden kehittämisen perustaksi. Valtatien 2 kehittämistarvetta on pyritty

tarkastelemaan käynnissä olevaa kehittämisselvitystä pittemällä aikavälillä.

Kuvassa ”Seutukaavan liikennevaraukset” on esitetty voimassa olevaan seutukaavaan sisältyvät uudet tielinjat. Ne perustuvat tiehallinnon laatimiin suunnitelmiin, joissa on tarkasteltu myös hankkeiden ympäristövaikutuksia. Merkittävimmät suunnitelmat ovat:

- Tiehallituksen laatima Moottoriväylän pääsuuntaselvitys välillä Lahti-Hämeenlinna (1990)
- Hämeen tiepiirin ja Hämeen liiton laatima Tarveselvitys; Itäinen radanvarsitie välillä Hyvinkää-Hattula (1991)
- Hämeen tiepiirin laatima Yleissuunnitelma; Maantie 130 välillä Uudenmaan piirin raja – Hämeenlinna (1994)
- Hämeen tiepiirin laatima Yleissuunnitelma; Forssan itäinen kehäväylä ja yhteys Tammelaan (1994)
- Hämeen tiepiirin laatima Yleissuunnitelma; Riihimäen läntisen sisääntulotien rakentaminen 2000 ja Pääsuuntaselvitys; Riihimäen läntinen kehätie välillä Launonen (kt 54) – Arolampi (vt 3) (2001)

Lentotoiminnan liikennealueilla on uutena lähtökohtana Malmin lentokentän vaihtoehtoisia sijoituspaikkoja koskeva liikenne- ja viestintäministeriön selvitys. Malmin lentokenttää koskevat järjestelyt ja siihen liittyvä valtakunnallinen alueidenkäyttötavoite koskee Helsingin seudun lisäksi siis myös Kanta-Hämeen maakuntaa.

Energiahuolto

Pääsähkolinjojen nykyiset ja uudet, tulevaisuudessa tarvittavat aluevaraukset ovat sisältyneet seutukaavoihin jo 2. seutukaavasta lähtien. Aluevaraukset ovat tarkentuneet kullakin seutukaavakierroksella johtojen toteuttajien tekemiin ympäristö- ja vaihtoehtotarkasteluihin perustuen. Kantaverkon rakenteellinen kehittyminen perustuu voimansiirtoyhtiöiden strategiaan suunnitelmiin. Uusien 400 kV:n johtovarausten tarve kytkeytyy ensi sijassa uusien suurvoimalaitosten rakentamiseen ja valtakunnallisen sähkönsiirtoverkoston kehittämiseen.

Erytisesti 400 kV:n sähkönsiirtoverkoston rakenne muuttuu maakuntakaavassa merkittävästi. Suurin muutos on Hämeenlinnan koillispuolelle seutukaavassa varatun sähköaseman varauksen poistuminen ja Hikiän sähköaseman laajentaminen. Muutos perustuu valtakunnallisen voimansiirtoyhtiön, Fingrid Oy:n uusittuun pitkän ajanjakson kehittämissuunnitelman. Loviisa-Hikiä johtovälistä on valmistunut ympäristövaikutusten arviointimenettely.

110 kV:n Pääsähkolinjojen aluevaraukset perustuvat voimansiirtoyhtiöiden kehittämissuunnitelmiin ja neuvotteluihin sekä voimansiirtoyhtiöiden laatimiin ympäristöselvityksiin. Uudet ohjeelliset 400 kV:n johtoyhteydet edellyttävät toteutusvaiheessa yva-lain mukaista menettelyä, jolloin myös maakuntakaavan ohjeellinen aluevaraus tarkentuu.

Hämeenlinnasta pohjoiseen osoitettu maakaasuputken uusi yhteys perustuu maakaasujohdon rakentajan suunnitelmaan ja ympäristöselvitykseen. Suun-

nitelmasta on pidetty erilliset kuulemis- ja yleisötilaisuudet sekä hankittu muun muassa kuntien lausunnot 5. seutukaavan laadintakierroksen aikana.

Maakaasuputken laajennuksesta Riihimäen seudulla Turun seudulle on valmistunut ympäristövaikutusten arviointiselostus 2002.

Tekninen huolto

Vesihuoltosuunnitelmat

Koko maakunnan kattava haja-asutuksen vesihuollon kehittämissuunnitelma laadittiin 1990-luvun puolivälissä. Suunnitelmassa linjattiin haja-asutusalueiden vesihuoltoverkoston ulottuvuutta ja laajennustarpeita. Kehittämisen linjauksia on edelleen tarkennettu seudullisissa vesihuollon kehittämisen yleissuunnitelmissa. Suunnitelmassa määritettyjä maaseutualueiden vesihuollon kehittämisen mitoituskriteereitä hyödynnetään maakuntakaavan maaseutualueiden asutus- ja rakenne-tarkastelussa.

Hämeenlinnan, Riihimäen ja Forssan kaupunkiseutujen sekä Ydin-Hämeen seudulliset vesihuollon kehittämisen yleissuunnitelmat luovat perustan maakuntakaavan seudullisille vesihuoltoratkaisuille.

Vesien suojeleminen varausperusteiden lähtökohtana ovat ympäristöministeriön julkaisema ”vesien suojeleminen tavoitteet vuoteen 2005”, Hämeen ympäristökeskuksen laatimat ympäristön tilaa koskevat selvitykset sekä maakunnalliset selvitykset, muun muassa Vantaanjoki- ja Loimijoki-projektit sekä ”Huomisen Hauhon reitti”.

Keskeisiä selvityksiä ovat mm:

- Riihimäen-Hyvinkään vesihuollon kehittämissuunnitelma 2000
- Forssan seudun vesihuollon yleissuunnitelma ja toteutusohjelma 2004
- Vesihuollon kehittäminen Hattulan, Hämeenlinnan, Kalvolan ja Rengon alueella 1998
- Ydin-Hämeen vesihuollon yleissuunnitelma 1997
- Vantaanjoen vesistöalueen vesihuollon alueellinen yleissuunnitelma 1999
- Hämeenkosken ja Kärkölän sekä Ydin-Hämeen seudun vesihuollon kehittämissuunnitelma 2003
- Kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmat 2003, 2004

Jätehuolto

Maakuntakaavan jätteiden käsittelyn aluevaraukset perustuvat Hämeenlinnan Karanojan, Forssan Kiimassuon ja Riihimäen/Hyvinkään Kapulan käsittelyalueita koskeviin yva-prosesseihin, joissa on käsitelty sekä toiminnallisia kysymyksiä että laajennustarpeiden edellyttämiä aluerajauksia. Karanojan alueen laajennusvaihtoehdoista Kiertokapula on lisäksi laatinut erillisselvityksen.

Keskeisiä selvityksiä ovat muun muassa:

- Karanojan jätteidenkäsittelyalueen ympäristövaikutusten arviointi, arviointiselostus (1999)
- Kapulan jätteidenkäsittelyalueen ympäristövaikutusten arviointi (1999)
- Kiimassuon jätehuoltoalueen ympäristövaikutusten arviointi (2002)
- Ekokemin alueen laajennusta ympäristövaikutusten

arviointiselostus (2002)

Pohjavesiä koskevat selvitykset

Pohjavesialueita on sisällytetty seutukaavojen eri vaiheisiin siinä laajuudessa ja sillä tarkkuudella kuin alueiden selvitystyö on ensisijaisesti ympäristöviranomaisten ja kuntien toimesta edennyt. Maakuntakaavan pohjavesialuevaraukset perustuvat 5. seutukaavan pohjavesialuevarauksiin, joita on edelleen täsmennetty 1990-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvun alussa tehtyjen inventointien ja pohjavesien suojelusuunnitelmien perusteella.

Pohjavesialueiden osalta keskeisin uusi selvitys, johon maakuntakaavan aluevaraukset perustuvat on pohjavesien suojelun ja kiviaineshuollon yhteissuunnittelu; POSKI-projekti, (yhteenvetoraportti julkaistaan vuonna 2005)

Keskeisiä uusia inventointeja ja suunnitelmia ovat lisäksi muun muassa seuraavat:

- Pohjavesialueiden suojelusuunnitelmat mm. Ydin-Häme (1999), Janakkala (1997)
- Pernunnummen pohjavesiselvitykset, (2000 – 2003)
- Riihimäen kaupunkiseudun pohjavesien suojelusuunnitelma, (käynnissä 2004)

Luonnonvarat

Uusiutumattomien luonnonvarojen osalta, harjukiviaineksen, saven ja turpeen osalta tehtiin ensimmäiset laajat inventaarit runkokaavaa varten. Soiden turvevarat selvitettiin valtakunnallisesti alan tutkimuslaitosten

toimesta. Harjuainesten määrä ja laatu ja harjurajaukset selvitettiin valtakunnallisesti 1970-luvulla. Sen jälkeen valmistuivat tarkat maaperäkartat maakunnan koko alueella 80-luvun aikana, jotka ovat liiton tietoverkossa peruskarttamittakaavassa. 1980-luvun lopulla tehtiin kaikki harjut kattava valtakunnallinen harjuseelvitys Kanta-Hämeeseen. Samaan aikaan liiton suunnittelutyönä tehtiin kaupunkiseudutlaiset sora- ja hiekkavarojen käyttöselvitykset, jotka sisälsivät koko harjualueen kattavan kolmiportaisen harjujen käyttöluokituksen.

1990-luvulla on tehty laajaa kallioiden inventointityötä valtakunnallisina projekteina. Arvokkaita kiviaineskallioita on kartoitettu ja tutkittu. Samoin on inventoitu maisemallisesti arvokkaat kalliot. Inventointityötä on jatkettu vuosituhatvuotisen vaihteessa valtakunnallisessa Poskiprojektissa. Kallioille määriteltiin maaperäkartasta poikkeava muodostumapohjainen rajaus sekä sen päälle kolmiportainen käyttöluokitus Interreg-rahoitteisessa PSSD-projektissa. Kallioluokitus on maakunnallistettu POSKI-projektin yhteydessä tehdyssä alaprojektissa. Luokitus kattaa kokonaisvaltaisesti koko kallioluontotyyppin.

Arvokkaista moreenialueista on tehty osana valtakunnallista projektia inventointi ja arvotus 2000-2002.

Harjualueiden, kallioiden ja soiden osalta inventointitiedot ja suunnittelun taso on kattava ja riittävä. Moreenien osalta inventointi on riittävä ja tavoitteisiin ja tarpeeseen nähden kattava.

Uusiutuvien luonnonvarojen lähinnä metsävarojen osalta on metsävirnaomaisten tuoreet kansalliset metsä-

ohjelmat. Nämä antavat kokonaistaustaa maakuntakaavan vaikutuksia arvioitaessa.

Erityistoiminnat

Erityistoimintojen alueita ovat teknisen huollon, kaivannaistoimintojen, muut erityistoimintojen alueet ja alueet, joilla liikkuminen on rajoitettua. Teknisen huollosta on vesihuoltoon, kaatopaikka ja jätevesienkäsittelyyn sekä energiahuoltoon liittyvät varaukset. Nämä liittyvät olennaisesti verkostorakenteeseen teknisen ja energiahuollon osalta.

Erityistoimintojen alueiden varaaminen on perustunut teknisen huollon, energiahuollon ja kunkin toimialan erityissuunnitteluun, jota on tehty maakuntasuunnittelu ja seutukaavoitusprosessissa alusta saakka. Myös olemassa olevien toimintojen ja niiden kehittämistarpeiden arviointia on tehty kaavoituksen kautta.

Merkittävimmät alueidenkäytön ratkaisut erityistoiminnoissa liittyy kaivannaistoimintojen suunnitteluun, jossa seutukaavaprosessilla on varsinkin 90-luvulla ollut merkittävä rooli perusselvitysten ja kaavaratkaisujen kautta. Myös puolustusvoimien alueiden sijoitus perustuu erityisesti harjoitus-, ampumarata- ja varikkoalueiden osalta puolustusvoimien ja seutukaavaviranomaisen yhteistyöhön, jolla puolustushallinnon aluetarpeet on määritelty seutukaavaprosessin kautta. Puolustusvoimien käytössä olevista alueista on laadittu maankäytönsuunnitelmia ja selvityksiä.

Vapaa-aika ja virkistys, reitit

Virkistys ja vapaa-ajan-alueista on runkosuunnitelmat tehty runkokaavassa. Toimialakohtaiset suunnitelmat sekä virkistysalueista ulkoilureiteistä että matkailualueista tehtiin seutukaavatyön pohjaksi 1970-luvulla. Virkistysaluekomitean mietinnössä määriteltiin virkistysalueiden sekä ulkoilu- että retkeilyalueiden tarve sidottuna väestömäärään. 1980-luvun lopulla tehtiin virkistysalueiden toteuttamissuunnitelma. Evon valtion retkeilyalueesta on laadittu kaksi hoito ja käyttösuunnitelmaa.

Ulkoilureiteistä tehtiin 1980-luvun alkupuolella reitistöjen kehittämissuunnitelma ja Hausjärvi Valkeakoski ulkoilureittisuunnitelma. 1990-luvun alkupuolella tehtiin Hämeen järviylängön ja Ydin-Hämeen ulkoilureittisuunnitelmat. Melontareiteistä on laadittu yleissuunnitelma. Pyöräilyreiteistä on laadittu sekä valtakunnallinen että maakunnallinen suunnitelma. Lounais-Hämeen hevosvaellusreiteistä on suunnitelma 1990-luvun lopulta. Myös moottorikelkkareiteistä on laadittu äskettäin rakennesuunnitelma. Reitistöjen suunnittelutilanne on pääosin tarpeeseen nähden kattava. Hevosvaellusreiteistä on kattavat suunnitelmat Lounais-Hämeessä, jossa myös on selkeä tarve olemassa.

Loma-asutusta on selvitetty lähinnä rantojen rakentamistilanteeseen liittyen. Tarkempi sijoitussuunnittelu on tehty rantayleiskaavojen ja myös ranta-asemakaavojen kautta, jotka pääosin alkavat olla eri puolilla maakuntaa valmiina.

Luonnonsuojelu

Luonnonsuojelun runkoinventoinnin jälkeen 1970-luvun alkupuolella tehtiin laaja ja varsin kattava luonnonsuojeluinto, josta valmistui maakunnallinen luonnonsuojelusuunnitelma 1. vaihekaavan perustaksi. Valtakunnantasolla tehtiin koko70-luvun loppu ja 1980-luku laajaa inventointityötä liittyen valtakunnallisiin suojeluohjelmiin. Näistä inventoinneista on valmistuneet komiteamietinnöt, jotka sisältävät myöhemmin valtioneuvoston päätöksissä määritellyt valtakunnalliset suojeluohjelmat sekä useimmiten lisäksi myös maakunnallisia kohteita, jotka eivät nousseet valtakunnalliseen tasoon. Valtakunnallista työtä on jatkettu 90-luvulla ja se huipentui Natura 2000 –ohjelman laadintaan.

Myös luonnonsuojelulain mukaiset luontotyytit ovat vuosituhatien vaihteessa olleet inventoinnin kohteina. Kanta-Hämeen seutukaavan maakunnalliset suojelualueet tarkistusinventointiin 2000-luvun alussa. Metsälakiin perustuen arvokkaita avainbiotooppeja on kartoitettu, josta metsäkeskukset ovat keränneet tietoja. Harjumaismia ja geologisia suojelukohteita on arvioitu 80-luvulla valtakunnallisessa harjutuskimuksessa sekä maakunnallisissa sora- ja hiekkavarojen käyttöselvityksissä, joista syntyi maakunnallinen maisemaselvityskartta kolmiportaisella harjujen käyttöluokituksella. Kallioiden osalta on 90-luvun alussa tehty inventointi ja arvio maisemallisesti arvokkaista kallioista. Myös kallioista on tehty 2002 luontotyyppin kattava kallioluokitus selvitys. Arvokkaista moreenimuodostumista valmistui 2002 valtakunnallinen selvitys.

Kulttuuriympäristö

Voimassa olevan seutukaavan kulttuuriympäristömerkinnät perustuvat silloiseen tietoaaineistoon. Ensimmäiset kattavat maakunnalliset ja valtakunnalliset selvitysaineistot oli ensi kertaa koottu julkaistuiksi selvityksiksi 1980- ja 1990-luvulla. Tämän jälkeen kulttuuriympäristötiedon sisältöön ja määrään liittyvä yleinen vaatimustaso on kohonnut, mm. muuttuneen rakennuslainsäädännön myötä. Seutukaavan kulttuuriympäristömerkinnät ja vanhentuneet lähtöaineistot eivät sellaisenaan riittäneet maakuntakaavan lähtöaineistoksi.

Maakuntakaavan onnistuneelle kulttuuriympäristösivallölle on välttämätöntä, että valtakunnallisen lähtöaineiston lisäksi on käytössä omaa maakunnallista kulttuuriympäristötietoa, joka on ajantasaista ja seudullisesti tasapuolista. Tämän vuoksi maakuntakaavan valmistelun yhteydessä tehtiin kokonaisvaltaiset maakunnalliset selvitykset rakennusperinnöstä ja kulttuurimaisemasta. Arkeologista aineistoa täydennettiin. Perinnemaisemien aineistoa päivitettiin.

Kokonaisuutena kulttuuriympäristön maakunnallinen lähtöaineisto saatiin hyvin ajan tasalle ja maakuntakaavan suunnittelua palvelemaan asuun. Osa selvityksistä ohjelmoitiin, tehtiin ja rahoitettiin maakunnallisena yhteistyönä ja vuorovaikutuksessa maakuntakaavan osallisten kanssa. Selvitysten tietoa ja niiden pohjalta muokattua tietoa julkaistiin internetissä.

Maakuntakaavassa kulttuuriympäristön keskeisiä maakunnallisia taustoja, lähtöaineistoja, tietokanavia ja selvityksiä ovat:

- *Hämeen alueellinen kulttuuriympäristöohjelma.* Hämeen ympäristökeskus 2000. Sisältää perustietoa maakunnan kulttuuriympäristöstä ja tavoitteita maakuntakaavan lähtöaineistoille ja suunnittelulle.
- *Rakennettu Häme. Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö.* Hämeen liitto ja Rakennustieto Oy 2003. Tutkimusvaihe konsulttityönä kahdessa vaiheessa (2001 Ypäjä, 2002 muut kunnat ja maakunnallinen kokonaisuus. Päivitti ja täydensi vanhentunutta Kanta-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet –julkaisua. Julkaistiin näyttävänä kirjana keväällä 2003, osana Hämeen liiton 50-vuotisjuhluvuotta ja kansallista Rakennusperinnön vuotta 2003. Sisältää artikkeliosan (rakennetun kulttuuriympäristön lisäksi taustaa myös arkeologiseen perintöön ja kulttuurimaisemaan) ja kunnittaisen luettelon (kartat, aluekuvaukset, valokuvia).
- *Hämeen maakunnallinen maisemaselvitys.* Hämeen liitto 2003. Selvitys maakunnallisena asiantuntijayhteistyönä 2002 (Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu, Museovirasto, ympäristöministeriö). Julkaisu A3-koisena nelivärimonisteena 2003. Sisältää perusteellisen maisemarakenteen analyysin ja maiseman historian kuvauksen. Runsaasti paikkatietopohjaisia karttoja tulkintoiheen. Maakuntakaavan suunniteluun erityisesti maisematyyppien ja kulttuuriympäristövyöhykkeiden määrittely sekä maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valintaperusteet.
- *Kanta-Hämeen kiinteät muinaisjäänökset* (Kan-

ta-Hämeen seutukaavaliitto 1988) –julkaisu on sisällöltään vanhentunut. Muinaisjäänöksiin ja arkeologiseen perintöön liittyvä tietoaaineisto on jatkuvasti *Museoviraston kiinteiden muinaisjäänösten rekisteriin* täydentyvää. Maakuntakaavaa varten vuonna 2001 tehty Ypäjän arkeologinen inventointi (Hämeen liiton moniste, 2001) osoitti Loimijokilaakson merkittäväksi kivikauden asuinsijaksi. Kuntainventointeja on tarkoitus jatkaa ja maakunnallinen muinaisjäänösluettelo julkaista päivitettyinä lähivuosina.

- *Kanta-Hämeen perinnemaisemat.* Hämeen ympäristökeskus 2000 ja päivitysaineisto 2003. Valtakunnallisen kokonaisinventoinnin maakunnallinen julkaisu, sisältää arvoluokituksen. Vuoden 2004 alussa julkaistava päivitysaineisto käytössä maakuntakaavaan.
- *Kuppikivi.* Maakunnallinen kulttuuriympäristösivusto (www.hameenliitto.fi/aluasuunnittelu/aluasuunnitteluhankkeet/kuppikivi), Hämeen liitto 2003. Ympäristöministeriön rahoituksella valtakunnallisena ympäristökasvatushankkeena toteutettu internet-sivusto, joka välittää valtakunnallista ja maakunnallista kulttuuriympäristötietoa maakuntakaavan osallisille ja muille asiasta kiinnostuneille.
- *Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa. Kohti hyviä käytäntöjä.* Ympäristöministeriön rahoittaman maakuntakaavoituksen kehittämishankkeen käsikirjoitusluonnos 3.6.2004, ympäristöministeriön julkaisu 2005. Esimerkinä esitellään Kanta-Hämeen

maakuntakaavaa, jonka kautta kansallista kehittämistyötä on tehty.

6.2.3 Kuntien yleiskaavat

Maakunnan kunnissa on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana tehty kaikkiaan 71 yleiskaava, joista 8 on 70-luvulta, 27 on 80-luvulta, 30 90-luvulta ja 6 2000-luvulta. Yleiskaavoista on kunnallisvaltuustojen hyväksymiä ensimmäisen asteen kaavoja 53 ja vahvistettuja oikeusvaikutuksellisia 18. Parhaillaan on tekeillä 8 yleiskaavaa. Uuden maankäyttö- ja rakennuslain mukaan yleiskaavat ovat pääsääntöisesti oikeusvaikutuksellisia. Yleiskaavoja on tehty keskimäärin noin 4,5 kaavaa kuntaa kohti. Lopen kunnassa on kaikkiaan 15 voimassa olevaa osa yleiskaavaa.

Yleiskaavat ovat pääsääntöisesti alue- tai aihepohjaisia osayleiskaavoja. Koko kunnan kattavia yleiskaavoja on tehty vain Riihimäelle ja Hämeenlinnaan. Eniten on tehty taajamayleiskaavoja lähes puolet kaikista kaavoista. Kylä- ja haja-asutusyleiskaavoja on noin neljäsosa. Rantayleiskaavoja on tehty 15 kpl ja harjuosayleiskaavoja 7 kpl.

Yleiskaavojen kautta kokonaisvaltaista koko kunnan kattavaa kaavasuunnittelua ei juuri ole. Osayleiskaavojen kautta syntyy osittain koko kunnan kattavia suunnitteluratkaisuja, mutta kaikki toimialat kattavien koko kunnan aluetta käsittelevien yleiskaavojen puuttuminen on toimialoittain tarkasteltuna ja maankäytön kokonaisuuden kannalta puute.

Kuntien yleiskaavatilanne 2004 on maakuntakaavaselostuksen liitteenä 1.